

Fiteroko hainbat toki izen. Hausnarketa

ERLANTZ URTASUN ANTZANO*

SARRERA

Nafarroako Gobernuaren laguntzaz *Nafarroako Erribera Lehen Ertaroan. Arkeologiaren eta Hizkuntzalaritzaren bidez eginiko hurbilketa historikoa* izenburuko doktorego tesia burutzen ari gara euskaraz. Erromatar aldiaren ondorengo «mende ilun» deiturikoetan Nafarroako Erriberan bizi zen baskoi populua hizkuntza nagusia zein zen ikertzen ari gara, hots, Erriberan eta epe historiko horretan funtzio komunikatiboa betetzen zuen hizkuntza zehaztea dugu helburu. Hori dela eta, bertzeak bertze, Nafarroako Erriberak historian zehar erakutsiriko hizkuntz egoera aztertu dugu.

Nafarroako Erriberan bizi izan den jendeak hizkuntza bat baino gehiago ezagutu du, hala nola, iberiera, zeltiberiera, zeltera, latina, erromantzea, arabiera, hebraiera, gaztelera eta euskara. Dena den, hauetako hizkuntza batzuek ez zuten funtzio komunikatiboa bete. Adibide bat jar dezagun, Erromatar aldi latina ez zen Nafarroako Erriberan bizi zen baskoi populua hizkuntza nagusia bere aldeko diglosia bizi zuen arren¹.

Hizkuntzalarien irudiz, erabiltzen ziren hizkuntza batzuek ere ez dute azterna handirik utzi, iberierak edo zeltiberierak kasu. Halaber, hagitzez beranduagokoa izanik ere, arabierak ez omen digu toki izenik finkatu².

* Historian lizentziatua.

1. Doktorego tesian gai hau era zabalago batean landu dugu. Edonola ere, horretako laburpen bat eskuratu ahal izaiteko irakurri Eusko Ikaskuntzak 1996ko abenduan Donostian antolatu zuen *Euskal Herriko Erromanizazioari buruzko 1. Nazioarteko Solasaldia «Arkeologia ikerketa gaur egun»* deituriko biltzarrean aurkezturiko komunikazioa: «Nafarroako Erriberako baskoi populua erromatar aldi: Arkeologia eta Hizkuntza», non erromatar inperiko lurraldeetan zegoen hizkuntz egoera ere isladatu baikeuen.

2. Gai honen inguruan irakurri erraiterako BELASKO, Mikel, *Aproximación a la toponimia de la Ribera*, in «Revista del Centro de Estudios Meridad de Tudela», Tuter 1994, 14-15-16, oo, batik bat.

Erriberan erabili ziren hizkuntzen artean euskara dugu. Eredu honetako alde batean euskarak sorturiko toki izen ugari dagoela ez dugu oroitarazi beharrik -Zarrakaztelu aldean, hain zuzen-. Halere, Tuteran hiriarren inguruan antolaturiko eskualdean, antza denez, ez da honelakorik gertatzen. Egia erran, historian zehar idatziriko eta egun argitaraturiko agiriak irakurriz gero horrelako irudia nagusitzea ulergarria liteke. Era berean, egungo mapagintzak ere balizko irudi hori sendotu, bertzerik ez du egiten. Azken urteotan, berriz, bertzelako iritzi eta daturik zabaldu da, hain zuzen ere XVI. mendean aront euskalduna zen Mendialdetik eta Iparraldetik joaniko balizko hainbat euskalduni leporatu diete euskararen eragina Tuteran aldean, doktorego tesian ere landu dugun gai hau oraindik konpontzeke dagoelarik³.

Izan ere, aipuan isladatu ditugun XVI. mendeko datu hauek Tuteran aldean euskararen erabilpenaren berri eman badigute ere, ez dirudi erabilpenak toki izenetan eraginik izan zuenik. Hala eta guziz ere, gaia pil-pilean dagoela ezin ukatu. Gure ikerketek erakutsi digutenez, aipaturiko datu gabezia hau ez da erabatekoa. Gure uste apalean nabardura batzuk egin beharra dago Erriberako benetako hizkuntz egoera bere osotasunean islada dezagun. Hau dela eta, Fitero herriari dagokion zenbait datu mahaigaineraturen dugu eztabaida aberastuko dugulakoan.

FITERO XII. MENDEAN

Fitero Nafarroako hegoekialdeko muga historikoa da, bere izena ere gertaera honen arabera ikertu delarik. Fitero Errioxatik datorren Alhama ibaia-
ren ertzean kokaturik dago eta bere lurretan hainbat aztarna arkeologiko ediren dute⁴. Dena den, hauetaz landa XII. mendea arte Fiteroren gainean datu

3. *Amendux* edo *Pedro López de Zamora* auziak kasu. Lehenaren inguruan argitalpen franko badago ere, «FLV»n bertan 1996ko 71. zenbakia aipatu beharra dago, non Jose Maria Jimeno Jurio ikerlariak arazo hau hurbiltzen baitigu, honen gaineko bibliografia eskainiz. Aipagarria ere egile beraren artikulua «La Ondarra» argitalpenean 1997ko otsailean. Irakurri ere 1997ko martxoan argitaratzeaz zegoen bere Nafarroako euskararen historia diakronikoa.

Amendux auziaren inguruan hipotesiak, bertzerik ez badago ere, *Pedro López de Zamora* auziak erakutsiriko datuak sendoagoak iruditzen zaizkigu. Izan ere, 1994. urtean aurkeztu genuen Ikerketa Egitasmoan (*Euskal Herria V-X. Arkeologia eta Hizkuntza*) arazo hau landu genuen jadanik. Laburbilduz, auzi honen datu aipagarrienak hauek dira: lanpostu bat zela eta Tuteran hamar urte zeraman Zamorako bati euskaraz ez jakitea aurpegiratu zioten epaiketa batean, Tuterako lau lekuko elebidunen hitzetan Tuterako karraketan eta bere etxean bertan etorkin hau euskaldun elebkarreki mintzatu ahal izaitzeko itzultzaileez baliatzen zen eta bera zen itzultzaile horien bila etxetik ateratzen zena euskaldun elebkarren bisita jasotzen zuenean. Hots, agiri baten arabera XVI. mendearen erdi aldean Tuteran euskaldun elebkarren, euskaldun elebidunak eta erdaldun elebkarren azaltzen zaizkigu, haien jatorria ikertzeke dagoen arren. Irakurri LÓPEZ DE ZAMORA, Pedro, *Libro de Albeitería*, Iruñea 1993 (1558) eta Nafarroako Artxibategi Orokorrean dagoen agiria: *Proceso de Pedro López Albeitar Contra Los Albeitarres de Pamplona sobre ejercer el empleo. Serie 2ª, Proceso nº 6704, 1540, M. Zunzarren*.

4. Adibide batzuk eskaini ditugun II. Burdin Aroko zein Erromatar aldiko aztarnak ediren dituzte. II. Burdin Aroari dagokionez ikusi TARACENA, Blas, eta VÁZQUEZ DE PARGA, Luis, *Excavaciones en Navarra. IV. Exploración del poblado celibérico del Fitero*, in «Bianako Printzea», Iruñea 1946. Honen inguruan irakurri ere MALUQUER DE MOTES, Juan, *Notas estratigráficas del poblado celibérico de Fitero (Navarra)*, in «Bianako Printzea», Iruñea 1965, edota CASTIELLA RODRÍGUEZ, Amparo, *La Edad del Hierro en Navarra y Rioja*, Iruñea 1977. Erromatar aldiari dagokionez ikusi TARACENA, Blas eta VÁZQUEZ DE PARGA, Luis, *Excavaciones en Navarra. V. La romanización*, Iruñea 1946. Irakurri ere MEZQUÍRIZ DE CATALÁN, María Angeles, *Aportaciones al conocimiento de la Sigillata Hispánica*, in «Bianako Printzea», Iruñea 1960. Aipagarria ere DÍAZ SANZ, M.ª Antonia eta MEDRANO MARQUÉS, Manuel M.ª, *Ocupación romana bajoimperial de Tudején (Fitero)*, in «Bianako Printzea», «Primer Congreso General

aipagarririk ez dagoela aitortu beharra dago. 1.140. urte ingurutik aitzina, berriz, datu ugari azaltzen zaigu, honen arrazoia ezaguna delarik, Monastegia sortu izana hain zuzen⁵.

Monastegia dela eta, bertan agiriak idatzi, kopiatu eta gorde zituzten, agiri hauei esker toki izen batzuk heldu zaizkigularik. Honen inguruan Monterde Albiac egilearen lanaz baliatu gara⁶. Hasteko, agiri hauek latinez eta erromantzez idatzirik daudela adierazi nahi dugu. Halere, toki izen guzien jatorria ez da latina edo erromantzea. Gure arreta deitu duen zenbait toki izenen bat edo bertze azalduren dugu jarraian.

ERGA

Bilduma honetako lehen agirian -1140ko urriak 25ekoa- irakurtzen ahal dugunez (356 o.): «[...] *in monte quem dicunt Erga* [...]». Hain zuzen ere, monastegiko lehen urratsak mendi horretan eman zirela dirudi⁷. Toki izen hau azterturen dugu.

Alde batetik, 1140ko *Erga* 1147ko *Yergua* bilakatu zaigu (364 o.), baina 1200. urte inguruan berriro ere *Erga* agertzen da (526 o.). Hiru agiri hauek latinez idatzirik daude. Egungo mapagintzan *Yerga* izena du⁸. Alta, jatorriko izena *Erga* da⁹. Ezin dugu ahortzi, halaber, Erromatar aldiko baskoi populuaren hiri baten izena: **Ergaouia**¹⁰. Historialariek zein arkeologoek hiri honen kokapena argitu ez badute ere¹¹, egungo Milagro aldean zegoela aipatu da¹². Bere kokalekua zehazteke dagoen bitartean edozein gauza erraitea arriskutsua bada ere, gure irudiz *Erga* eta *Ergaouia* harremanetan jartzea zilegi zai-

de Historia de Navarra. 2. Comunicaciones (anejo 7)», Iruñea 1987, 503-516 oo., non hainbat aztarnetarako IV-V. mendetako datazioa proposatzen baitigute. Geroko etenik gabeko jarraipena ere aipatzen digute, datu gehiegi gabe, egia erran. Bitxikeria gisa, antza denez, aztarnategi honetan azaldu diren zeramika mota batzuk, edo antzekoak, Nafarroan bakarrik edireten ahal ditugu. Irakurri, bertzenaz, MEDRANO MARQUÉS, Manuel M.^a eta DÍAZ SANZ, M.ª Antonia, *Las instalaciones balnearias romanas de Fitero*, in «Bianako Printzea», hauek hainbat aztarnetarako k.o. I.-II. mendetako datazioa, gutienez, agintzen baitute. Gai honen inguruko laburpen xume bat ere eskuratu ahal izaiteko, MEZQUÍRIZ IRUJO, M.ª Angeles, *Las termas romanas de Fitero*, in «Bianako Printzea», «Homenaje a José María Lacarra». II. Anejo 3., Iruñea 1986, 539-554 oo.

5. JIMENO JURÍO, J.M., *Fitero*, in «Navarra. Temas de cultura popular», Iruñea 1970.

6. MONTERDE ALBIAC, Cristina, *Colección diplomática del Monasterio de Fitero* (1140-1210), Zaragoza 1978.

7. Datu hau, antza denez, aspaldidanik ezaguna zen. Irakurri MADDOZ, Pascual, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de Navarra*, Iruñea 1986 -1845-1850-, 389 o., non basoz eta zelaiz jantziriko mendia agertzen baitzaigu, baita bertako abelzaintza ere. Madotzek jasorikoa, hitzez hitz, Altadill egilearen *Geografía General del Reino de Navarra* bildumako laugarren alean ere irakurtzen ahal da (886 o.).

8. Nafarroako Gobernuak argitaraturiko *Nafarroako Toponimia eta Mapagintza bilduman*, berriz, ez da agertzen. Beharbada, aront Errioxakotzat hartu dute egun. Ikusi bilduma horren IV. alea, *Fitero-Cintruénigo*, Iruñea 1992.

9. *Erga* bertze agiri batzuetan ere azaltzen baitzaigu, erraiterako Tuteran 1198. urtean idatzirik batean, irakurri OSTOLAZA ELIZONDO, M.A., *Colección Diplomática de Santa María de Roncesvalles (1127-1300)*, Iruñea 1978, 108 o.: «*Petro Martinez, Ergam*».

10. Ikusi Ptolomeo, Klaudio, II, 6, 67.

11. Iritzi hau duen egile bat aipatzearen, PEREX AGORRETA, M.ª Jesus, *Los Vascones*, Iruñea 1986, 149 o.

12. Irakurri BOSCH-GIMPERA, P. *Los celtas y el País Vasco*, in «RIEV», XXIII, alea, Donostia 1932, 4 o.

gu. Izan ere, gutienez honelako hausnarketa bat egina da jadanik¹³: «[...] *Milagro ezin da berdindu baskoien harako "Ergavia" delakoarekin. Vespasianoren denboran Lazioko forua jaso zuenarekin, hura gaurko Yerga bide baita. [...]*». Honezaz landa, deus guti.

Bertze alde batetik, berriz, bide argiago bat edireten ahal genezake. Lehenik eta behin, *Erga* toki izenaren erranahia eta jatorriko hizkuntza zein den ez dakigu. Halere, ezin dugu ahantzi mendi bati ezarriko izena dela, hau gure lorratz bakarrenetiko delarik. Eta hau da gakoa: Nafarroan Fiterokoaz landa *Erga* izeneko mendi gehiago baitago. Adibide gehiago egoiten ahal bada ere¹⁴, zalantzarik gabeko bat eskainiren dugu: Irurtzungo *Erga* mendia hain zuzen. Hau da, Fiteroko toki izenareki alderaketa onena eskaintzen digun adibide hau Sakanan dago, mende hau arte mendi horretako lurraldean erabili den hizkuntza nagusia euskara izan delarik. *Erga*, euskara? Irurtzungo mendi horretan bertze toki izen aipagarria dago: *Ergalar*. Kasu honetan toki izena euskalduna dela adieraz dezagun arazorik ez dago: *Erga-lar* (*Ergalarre). Ezin dugu ahantzi, halaber, ondoan Aralar (Aralarre) dagoela¹⁵. Hots: *Erga* edo *Ara* mendiak gehi *larre*. Irurtzungo *Erga* euskara izan ez dadin argudio bakarra hau izaiten ahal da: Hasiara batean izen erdalduna baldin bazen ere inguruan bizi izan den jendea euskalduna zen eta horregatik *Ergalar* toki izena sortu zuten, bertze frogarik aurkezten ez den bitartean Irurtzungo jendea *betidanik* XX. mendea arte euskalduna izan baita.

LARRATE

Erakutsi berri dugunez Irurtzungo *Erga* mendian *Ergalar* tokia dago, hots, *Ergan dagoen larrea*. 1254. urtean idatziriko agiri baten arabera¹⁶: «[...] *a Valverde de Yerga, et en somo de Valverde toma en la senda assi como las aguas bierten, et uiene por Larrate de Vinuelas [...]*». Hitz batez, XIII. mendean Fiteroko *Erga* mendian zegoen toki baten izena Larrate zen. Fiteron *Erga* zein *Ergako* Larrate zegoen eta Irurtzunen *Erga* zein *Ergako* Larra dago egun¹⁷. Gure irudiz izen hau, *Larrate*, euskara da¹⁸. Erriberan kokaturik dagoen Za-

13. Ikusi lehenago aipatu dugun bilduma, hain zuzen ere Nafarroako Gobernuak argitaraturiko *Nafarroako Toponimia eta Mapagintza*, XVII. alea, Iruñea 1993, 130 o.

14. Erraiterako Untzueko *Erga* toki izena edota *Gerga* gaztelua. Ikusi ere Urdotzeko *Erka*, *Erna* ondoan. Edota *Erge* Erron (1284. urtean). Baita *Lerga* herria ere -Lergako gaina ere-. Dena den, balizko *Erga* gaztelua ezin dugu ahantzi, ikusi MONTERDE ALBIAC, Cristina, *Colección diplomática del Monasterio de Fitero* (1140-1210), 227 o. Bertzaldetik, erromatar aldiko Akitaniako inskripzioetan, *Convenae* aldean, 23 *Erge* eta *Ergeano* bat azaldu dira, mendi bateko jainko baten omenez edo, ikusi, GORROCHATAGUI CHURRUCA, Joaquín, *Estudio sobre la onomástica indígena de Aquitania*, Bilbo 1984, 321-324 oo.

15. Irakurri LACARRA, Jose María, *Tres documentos del siglo XII referentes a Guipuzcoa*, in «Publicaciones de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País», Donostia 1949, 424 o.: «*Doc.-Aralarr (1526, AGN L.1°C.10); Sierra de Aralarr (1526, AGN L.1°C.10); Aralarra (1526, AGN L.1°C.10); Sierra de Aralarra (1526, AGN L.1°C.10)*». [NTM, 1993, 190 o.]; «[...] *et quicquid in Arellarre de meo inuenire potuerint. [...]*».

16. Cf. MONTERDE ALBIAC, Cristina, *Colección diplomática del Monasterio de Fitero* (1140-1210), 550 o.

17. Izan hau daramaten bi mendi hauen inguruan parekotasun bitxi gehiago nahi izanez gero, Irurtzungoak 1.098 metro du eta Fiterokoak 1.101.

18. Iritzi hau, bertzaldetik, nolabait jaso dago jadanik. Ikusi ARZAMENDI, Jesús, *Términos vascos en documentos medievales de los siglos XI-XVI*, Bilbo 1985, 136 o., non toki izena nahiz agiria agertzen baitira. Egile honek, agi denez, erabiltzen ari garen liburua aztertu zuen, *Erga toki* izena jaso ez zuen arren.

rrakaztelun bertan ere *Larrate* tokia dugu bai agiri zaharretan¹⁹ bai egun, euskara dela aho batez onarturik dagoelarik. Bertzalde, Fiteroko toki izen honek egun arte iraun duela erran beharra dago, Errioxako mugetan, mendiaren magaletan azaltzen baitzaigu: *La Rate*²⁰.

FITEROKO HAINBAT LAGUN XII. MENDEAN

XII. mendeko bi toki izen aipatu dugu, *Erga* eta *Larrate*. Bertze datu bat ere jaso nahi dugu lan honetan. Hain zuzen ere, Fiteron 1179. urte inguruko agiri baten arabera²¹, «[...] *Eneco, filio de Ama Semena* [...]». Era berean, 1161-1182. urte bitarteko datazioa jaso duen Fiteroko bertze agiri batek dioenez²², «[...] *Eneco, filius de Amasemena* [...]». Azter dezagun. Alde batetik, bilduma honetan sorteri aunitzeko *Eneko* izena duen dozena bat lagun baino gehiago azaltzen zaigu. Bertzaldetik, *Ama Semena* izeneko lagun bera, antza, datazio bereko bertze hiru agirietan ere agertzen da.

Izen batek ez du argitzen izen hori daraman lagunaren hizkuntza nagusia zein den. Izan ere, Erdi Aroko agiri bildumetan *Eneko* izena nahikoa arrunta da hainbat eremutan, hau kasu. Horrela, lagun hori euskalduna zela erran ahal izateko izena ez den bertze froga handiagoren premia dago. *Ama* hitzareki antzekoa gertatzen zaigu, hots, andere haren hizkuntza nagusia zein zen ez dakigu²³. Halere, kasu honetan daturen bat kontuan hartu beharra dago: batetik anderea, *Ama*, Enekoren «ama» zen. Bertzetik, *Ama Semena* eta *Amasemena* idazteko zalantza.

HAUSNARKETA

Edonola ere, elementu hauen berezko ahulezia agerian dela erraiten ahal genezake, batik bat Erriberan gaudela oroitaraziz. Ikusi dugunaren arabera, Irurtzungo *Erga* mendi-izenaren jatorria euskalduna izaiten ahal da edo ez, baina euskaldunek erabiliriko toki izena dela ez dago zalantzarik, *Ergalar* lekuko. Era berean, Fiteroko *Erga* mendiak ere bere lekukoa du, ordukoa nahiz egungoa, *Larrate*. Horrela, bi aukera nagusi dugu:

(a) *Erga* mendi-izenaren jatorria euskalduna da. Hots, Irurtzungo eta Fiteroko toki izenak *betidanik* euskaldunak dira. Horrela izaitekotan Fiteroko bi toki izen euskaldunen aitzinean geundeke: *Erga* eta *Larrate*. Fiteron eus-

19. Zarakazteluko eta, oro har, bere eskualdeko Erdi Aroko toki izenak ezagutzeko aipagarria zaigu MUNITA LOINAZ, J.A., *Libro Becerro del Monasterio de Santa Maria de La Oliva (Navarra). Colección Documental (1132-1500)*, Donostia 1984, non *Larratez* landa bertze toki izen euskaldunak azaltzen baitzaigu.

20. Ikusi Nafarroako Gobernuak argitaraturiko mapa toponimikoa (1:10.000). Fiteroko *Larrate* toki izenaren bilakaera (*Larrate-La Rate*) arrent ezaguna da, *Larraga* herria ere Erdi Aroko hainbat agiritan *La Raga* da eta Arroitzko orduko *Larra* tokia egungo mapetan *La Ra* dugu.

21. Cf. MONTERDE ALBIAC, Cristina, *Colección diplomática del monasterio de Fitero (1140-1210)*, 488 o.

22. *Ibid.* 499 o.

23. Gai hau aspaldidanik aztertu da. Edonola ere, ezin dugu ahantzi Koldo Mitxelenaren lan batean adibide hau bera azaltzen zaigula: MITXELENA, Koldo, *Notas lingüísticas a «Colección diplomática de Irache»*, in «FLV», Iruñea 1969, 10 o. Halere, egile honek ez zituen izen hauek *Erga* eta *Larrate* toki izeneki harremanetan jarri, hots, artikulua honetan izen hauek guk aukeraturiko testuingururik gabe isladatu zituenez, ondorioak bertzelakoak dira.

kara erabilia izan zen froga baino gehiago: Hainbat toki izen ezartzeko adina. Nola azaldu, ildo beretik, balizko erdal eremu batean orain arte iraun duen toki izen euskaldunen bat ezartzea, Monastegi erdalgunea *Erga* eta *Larrate* izeneko lur horietan bertan bazegoen?

(b) *Erga* mendi-izenaren jatorria ez da euskalduna. Hots, Irurtzungo eta Fiteroko toki izenak ez dira, jatorriz, euskaldunak. Kasu honetan bertze bi aukera daude:

-Batetik Irurtzungo euskaldunek berea egin zuten balizko izen erdaldun hura eta ondoren *Ergalar* tokia sortu zuten. Fiterokoek ere berea egin zuten -lehenagotik ez bazen- eta erdaraz erabili zuten. Horrela, halere, berareki loturik dagoen *Larrate* toki izena argitzeke legoke.

-Bertzetik Fiterokoek ere berea egin zuten -lehenagotik ez bazen, beti ere- eta euskaraz erabili zuten, *Larrate* bezala. Aukera hau zuzena izanik Fiteron euskara erabili zuten froga ere izanen genuke.

Fiteron euskara erabili zutela argudia dezagun bi aukera erakutsi dugu, aipaturiko toki izenak euskaldunak izaita edo *Erga* erdalduna izanik Fiteroko balizko euskaldunek toki izen hau berea egitea. Hain zuzen ere, Fiteroko balizko euskaldunen artean *Amasemena* eta bere semea *Eneko*, bertzeak bertze, izan zitezkeen. Funtsean, bide batetik edo bertzetik, Fiteroko historian zehar euskarak ere funtzio komunikatiboa bete du. Norberak bere ekarpenak eskaini eta ondorioak atera ditzagun. Eztabaida hor dago.

LABURPENA

Nafarroako Erriberaren hizkuntz egoera historian zehar korapilatsua da hagitx. Doktorego tesian arazo honen inguruko hainbat datu aztertu dugu. Erraiterako, lan honetan Fitero herriko bi toki izenen gaineko informazioa eskaini dugu, *Erga* eta *Larrate* hain zuzen, bere testuinguru geografiko zein historikoan kokaturik. Fitero Nafarroako hegomendebaldeko muga historikoa da eta, lan honen ondorio gisa, lurralde horretan bertze hainbat hizkuntzak bezala euskarak ere funtzio komunikatiboa bete zuela adierazten ahal dugu.

RESUMEN

La situación lingüística de la Ribera de Nafarroa a través de la historia es muy compleja. En nuestra tesis doctoral hemos analizado diversos datos en torno a este tema. Por ejemplo, en el presente trabajo informamos sobre dos nombres de lugar del pueblo llamado Fitero, tomados en su contexto geográfico e histórico, *Erga* y *Larrate* concretamente. Fitero es la muga histórica sudoccidental de Nafarroa y, a modo de conclusión de este trabajo, podemos afirmar que en este territorio, al igual que otras lenguas, también el euskara cumplió la función comunicativa.

RESUMÉ

La situation linguistique de la Ribera de la Navarre tout au long de l'histoire, est très complexe. Dans notre thèse doctorale, nous avons analysé diverses données concernant ce thème. Nous informons par exemple dans ce travail, des deux noms de lieu du village appelé Fitero, pris dans son contexte géographique et historique, *Erga* et *Larrate* concrètement. Fitero est la frontière historique sud-occidentale de la Navarre et, comme conclusion de ce travail, nous pouvons affirmer que sur ce territoire, l'euskara, comme d'autres langues, a accompli la fonction communicative.

ABSTRACT

The linguistic situation of the Ribera (south) of Navarra has been very complex throughout history. We analysed diverse information relating to this subject in our doctoral thesis. In this article, for instance, we inform about two place names of the village Fitero, *Erga* and *Larrate*, and locate them in their geographical and historical context. Fitero represents the historical south-western border of Navarra, and in conclusion, we are able to state that, in the same way as other languages, Basque too fulfilled a communicative function in this area.